

Hrvati u Chioggii od 15. do 18. stoljeća

Lovorka Čoralić

Na osnovi građe iz Državnog arhiva u Veneciji (oporuke) prikazana je nazočnost i djelovanje hrvatskih iseljenika u Chioggii od XV. do XVIII. stoljeća. Ukazano je na učestalost njihovog spominjanja, podrijetlo, zanimanja, stanovanje, obitelj, rodbinske i prijateljske veze, vjerski život, imovne mogućnosti i gospodarsko djelovanje. Posebno je naznačen međusobni odnos doseljenika podrijetlom s hrvatske obale te veze pojedinaca s domovinom.

Tijekom prošlih stoljeća Chioggia se ubrajala u najvažnije otoke mletačke lagune, vodeće ribarsko središte sjevernog Jadrana i posljednju obrambenu predstražu Republike Sv. Marka. Chioggia postaje sastavni dio mletačkog dukata u 8. stoljeću, ali i nadalje zadržava unutarnju samoupravu, statut i vodeće dužnosnike s gastaldom i velikim kancelarom na čelu. Kao dio lagunskoga obrambenog sustava, Chioggia će u mletačko-genoveskom ratu 1378-1380. godine imati odlučujuću ulogu (tzv. rat za Chioggiu) te će nakon neuspjeha genoveske flote nadomak Chioggii, biti sklopljen Turinski mir (1381) na osnovi kojeg će Mleci steći trajnu prevlast na Sredozemlju. Sudbina Chioggie u idućim stoljećima u potpunosti slijedi sudbinu Mletaka, sve do ukinuća Republike 1797. godine¹.

U vrijeme kada je Chioggia bila dio Mletačke Republike veze između istočne i zapadne jadranske obale bile su intenzivne².

Cilj ovog rada je, također na osnovi izvorne arhivske građe iz mletačkoga Državnog arhiva (fond Notarile testamenti), predstaviti nazočnost hrvatskih doseljenika u Chioggii. Brojnost, kvaliteta i upotrebljivost izvora o hrvatskim doseljenicima u Chioggii zaostaje za opsegom i raznovrsnošću građe koja postoji o doseljenicima u Veneciji - glavnom gradu koji je nudio mnogo više mogućnosti za njihovo zaposlenje i djelovanje.

Vremenski okvir

Vremenski okvir istraživanja obuhvaća razdoblje od 15. do 18. stoljeća. Učestalost spominjanja hrvatskih doseljenika u Chioggii uočljivo se podudara s nazočnošću Hrvata u Chioggii. Do 20-ih godina 15. stoljeća spomen Hrvata u Mlecima ograničen je na pojedinačne primjere. Od oko 1425. godine, posebice od sredine 15. stoljeća, broj Hrvata u Chioggii raste. Porast se nastavlja prema početku 16. stoljeća, te u razdoblju 1526-1550. godine dostiže najvišu razinu.

¹ O povijesti Chioggie usp.: U. Marcato, *Chioggia e il suo lido. Guida storico-artistica*, Padova 1967; isti, *Storia di Chioggia*, Chioggia 1976; S. Dell'Omo - L. Bellodi Casanova - D. Di Stefano, *Chioggia*, Padova 1977.

² U prošlim sam brojevima prikazala dio tih svestranih kretanja i prožimanja, usmjeravajući istraživanje na problematiku nazočnosti i djelovanja hrvatskih iseljenika u Veneciji. Usp.: L. Čoralić, *Prisutnost doseljenika sa istočnojadranske obale u Veneciji od XIII. do XVIII. stoljeća*, Radovi ZHP, 26, Zagreb 1993, str. 39-78; *Bratovština slavenskih doseljenika sv. Jurja i Tripuna u Veneciji. Izvori, historiografija i mogućnosti istraživanja*, ibid, 27, 1994, str. 43-57.

Potom dolazi do manjeg opadanja u idućem razdoblju (1551-1575. god.), da bi izrazitiji pad nastupio od 20-ih do 70-ih godina 17. stoljeća. U 18. st. opet raste spominjanje naših iseljenika u Chioggii bilježi novi porast. Najčešće je riječ o osobama s oznakom Schiavon (Schiavone), koji tada postaje obiteljski pridjevak za niz naših iseljenika druge i treće generacije. Većina osoba s oznakom Schiavon u Chioggii u 18. st. već je u cijelosti venetizirana, odnosno bez gotovo ikakvih veza s domovinom njihovih predaka. Na njihovo hrvatsko podrijetlo upućuje još samo obiteljsko ime Schiavon koje se na tom prostoru održalo do najnovijeg vremena.

Način bilježenja i podrijetlo doseljenika

Hrvatski doseljenici zabilježeni su u izvorima najčešće samo s vlastitim (i očevim) imenom te mjestom podrijetla. Običaj navođenja prezimena češće se javlja i postupno ustaljuje u 17. i 18. stoljeću. Schiavon (Schiavone) je najčešća i najopćenitija oznaka kojom su mletački izvori označavali doseljenike s istočnojadranske obale i unutrašnjosti. Katkada se poblize navodi i mjesto doseljenikova podrijetla (Schiavon de Cattaro, de Zara i sl.). Osim navedene, od općenitijih pridjevaka susreće se i naziv Dalmatinus (ili Dalmata) i Istrian. Prezimena doseljenika javljaju se češće tek od 17. st., primjerice, Kovačić (Novigrad), Marković, Pančić i Rožić (Zadar); Đurotić (Senj), Franetović (Hvar), Barbić (Luštica), Zagarzanić i Bolica (Kotor)³; talijanizirana Mizozzi (Pula) i Cavazza (Poreč)⁴ te niz osoba čije se podrijetlo izričito ne navodi, ali im prezimena svjedoče da potječu s naše obale (Alešić, Arnerić, Banić, Majović, Radnić itd.)⁵. Podrijetlo hrvatskih doseljenika ne može se, osim u iznimnim slučajevima (dodatni podaci iz teksta) poblize ustanoviti⁶. Kada je riječ o doseljenicima čije je podrijetlo (grad) točno navedeno, primjetno prednjače Zadranici. Znatno manje doseljenika zabilježeno je iz Hvara, Kotora, Šibenika i Dubrovnika, dok su doseljenici podrijetlom iz drugih dijelova istočnojadranske obale (Poreč, Pula, Umag, Krk, Cres, Rab, Senj, Trogir, Split, Korčula, Budva, Paštovići, Herceg-Novi, Luštica) i unutrašnjosti Hrvatske (Zagreb), zabilježeni sa samo nekoliko primjera. *Mjesta stanovanja doseljenika* Podatak o mjestu stanovanja Hrvata u Chioggii rijetko se navodi u izvorima. Za razliku od Mletaka, u kojima je prostorna struktura grada bila rano razvijena i gotovo ostala nepromijenjena do najnovijeg vremena (podjela na šestine/sestiere i župe/contrade, confini, parrocchie), Chioggia je stalnim urbanističkim zahtovima (regulacija kanala, izgradnja novih nasipa i proširivanja), često mijenjala osnovnu prostornu konfiguraciju. Stanovnici Chioggie najčešće se bilježe po glavnim usporednim kanalima (Lombardia, Vena, Lusenzo), prema kojima je čitav gradski prostor podijeljen⁷. Unutar gradske jezgre bilježe se župe (contrade), nazvane prema tamošnjim samostanima, ali i istaknutim chioggianskim obiteljima⁸. Hrvatski žitelji u Chioggii bilježe se i u predjelima namijenjenim brodogradnji ili ribarstvu, najčešće nazvanim po vlasnicima tamošnjih škverova⁹. Naposljetku, dio

³ Archivio di Stato di Venezia (dalje: ASV), Notarile testamenti (dalje: NT), b. 1367, reg. I, br. 35, 11.8.1739; b. 1316, reg. I, br. 35, 26.3.1533; b. 1288, br. 18, 21.10.1712; b. 1310, br. 163, 3.3.1496; b. 1368, br. 1, 18.2.1782; b. 1429, reg. I, br. 13, 10.2.1749; b. 1442, br. 11, 9.7.1564.

⁴ ASV, NT, b. 1457, reg. III, br. 144, 14.8.1434; b. 1423, reg. I, br. 14, 9.5.1525.

⁵ ASV, NT, b. 1353, reg. III, br. 149, 9.6.1535; b. 1324, br. 28, 9.4.1768; b. 1415, br. 46, 19.3.1576; b. 1368, br. 3, 18.11.1785; b. 1367, reg. I, br. 35, 11.8.1739.

⁶ Pridjevak odnosno prezime Schiavo(n) javlja se u povijesti Chioggie vrlo rano. Tako je jedna od istaknutih osoba iz prošlosti Chioggie Domenico Schiavo, proslavljeni sudionik mletačko-geneskog rata 1293. godine i kasniji zapovjednik četiri mletačke ratne galije u borbama na Jadranu. Usp: C. Bullo, *Domenico Schiavo*, pos. otisak iz Bollettino Araldico, god. III, br. 2, Venezia 1904, str. 1-14.

⁷ Vicenza Schiavona obitava *sopra il canal della Vena* (ASV, NT, b. 1295, reg. III, br. 181, 24.1.1683), a Antonio Schiavon pok. Josipa u blizini *canal Lombardo* (b. 1377, reg. II, br. 51, 20.8.1699).

⁸ Andrija pok. Antonija Schiavon stanuje *nella contrada delle reverende monache di s. Francesco* (ASV, NT, b. 1458, reg. II, br. 74, 1.8.1731); padron Iseppo Schiavon *nella contrada s. Cattarina* (b. 1324, br. 33, 12.11.1768), a Vicenza udovica Tome Schiavona *nella contrada del condan Nicolò Manfredi* (b. 1377, reg. I, br. 23, 4.8.1695).

⁹ ASV, NT, b. 1302, reg. II, br. 156, 24.6.1742.

naših doseljenika, mahom vojnika u hrvatskim postrojbama smještenim u Chioggii, obitava izvan grada, u vojnom predjelu zvanom Castello¹⁰.

Zanimanja doseljenika

Hrvatski doseljenici u Chioggii najčešće se bave tradicionalnim zanimanjima naše obale, a na području mletačke lagune oduvijek traženim. Najčešće je to vještina gradnje brodova (kalafati), u kojoj su prvenstveno zaposleni doseljenici iz Dalmacije¹¹. Uz njih se spominju i drvodjelski i zidarski obrtnici¹², također zaposleni u nekom od brojnih chioggijskih šķverova¹³.

Hrvati se navode i kao kapetani i padroni brodova, katkada privremeno nastanjeni u Chioggii, te brodari (barcaroli) - prijevoznici manjih plovila uzduž chioggijskih kanala i Lagune¹⁴. U chioggijskom predjelu Castello bile su smještene postrojbe mletačke vojske, među kojima se brojnošću isticala postrojba *oltramarina* odnosno vojnika podrijetlom s istočnojadranske obale. Osim običnih vojnika postojao je i hrvatski časnički kadar - kapetani oltramarinskih postrojbi u mletačkoj službi¹⁵.

Naposljetku, u Chioggii se navodi i nekoliko duhovnih osoba s hrvatskih prostora. U prvom je primjeru riječ o obnašanju visoke crkvene dužnosti chioggijskog kanonika¹⁶, dok se u ostalim slučajevima spominju pripadnice laičkog reda Sv. Franje ili Sv. Dominika (pincokare), najčešće udovice koje su redu pristupile u poznijoj životnoj dobi¹⁷.

Obitelj, rodbinske i prijateljske veze

Oporuke svjedoče da je najveći dio doseljenika u novoj sredini zasnivao obitelj, što je, napose ako su pronalazili zanimanje koje je rješavalo njihove egzistencijalne probleme, pospješivalo trajan ostanak u Chioggii. Najveći dio brakova naši su iseljenici/ice sklapali s tamošnjim stanovništvom, čak i s predstavnicima uglednih chioggijskih obitelji Baffo, Cilla, Dughiero, Friso, Galimberti, Gandulfo, Mainardo, Nordio, Penzo, Sambo, Tiozzo, Vescovi i Zennaro. Dio brakova sklopljen je s doseljenicima iz drugih, mahom Chioggii

¹⁰ ASV, NT, b. 1288, br. 18, 21.10.1712.

¹¹ U popisu zaposlenih u chioggijskim šķverovima iz 1688. spominju se Bortolo Schiavon, suvlasnik brodogradilišta u kanalu Lombardo; Antonio Schiavon u šķveru Nordio; Innocente i Piero Schiavon u kanalu Lombardo. Kao protomajstori u Chioggii 1629. spominju se Pietro, Zuane i Simon da Zara i Bortolo Schiavon. Usp. D. Memo, *Calafati, squeri e barche di Chioggia*, sv. I (*La storia*), Chioggia 1985, str. 121.

U oporukama Hrvata u Chioggii bilježimo kalafate Nikolu iz Šibenika (ASV, NT, b. 1340, reg. III, br. 186, 29.3.1464); Petra iz Trogira (b. 1348, reg. I, br. 24, 21.8.1508); Zadrane Ivana (b. 1352, 133, 17.10.1619) i Martina (b. 1317, reg. IV, br. 218, 12.7.1560); Nikolu iz Šibenika (b. 1340, reg. III, br. 173, 21.8.1463) i Andriju pok. Antonija Schiavon (b. 1458, reg. II, br. 74, 1.8.1731).

¹² Godine 1468. spominje se drvodjelac Petar pok. Alegreta iz Splita (ASV, NT, b. 1288, reg. II, br. 14, 18.7.1468), a 1444. zidar Benedikt pok. Pavla iz Senja (b. 1437, reg. I, br. 46, 31.8.1444).

¹³ Chioggijski šķverovi održali su se sve do naših dana. U XIX. stoljeću jedna od najpoznatijih obitelji brodograditelja i vlasnika šķvera bila je dalmatinska obitelj Stipitić. Usp. D. Memo, nav. dj., str. 102.

¹⁴ Padon Iseppo Schiavon condam Domenico (ASV, NT, b. 1324, br. 33, 12.11.1768); Capitano Francesco Banich (b. 1368, br. 3, 18.11.1785); Paolo Schiavon condam Luca barcarol al traghetto de Rigo (b. 1450, reg. II, br. 154, 12.8.1604).

¹⁵ Pietro Zagarzanih nativo delle Bocche di Cattaro già molti messi et di presente capitano della compagnia di fanti oltramarini sopra la fortezza del castel di Chiozza (ASV, NT, b. 1394, reg. V, br. 210, 24.3.1713); Marco Alessich capitano di questo presidio (b. 1324, br. 28, 9.4.1768). Kao obični vojnici u Chioggii u sastavu postrojbe hrvatskog kapetana Ivana Arnerića spominju se Ivan Kovačić iz Novigrada, Matija Duge pok. Matije iz Šibenika i Nikola Đurotić iz Senja (b. 1367, reg. I, br. 35, 11.8.1739) te Božo Žeravica, Rafael Barbić i Matija Tarabuković u postrojbi mletačkog kapetana - Bokelja Andrije Medina (b. 1429, reg. I, br. 13, 10.2.1749).

¹⁶ Giacomo Zaratini condam Marci canonicus Clugiensis (ASV, NT, b. 1437, reg. II, br. 144, 1.9.1464).

¹⁷ Suor Maria Istriana pizzocara di s. Francesco (ASV, NT, b. 1384, reg. IV, br. 256, 12.7.1527); Chiara de Umago pizzocara a s. Francesco (b. 1408, reg. I, br. 50, 10.4.1550); Soror Lucia tertii ordinis s. Domenici relicta ser Iohannis Viti Zaratino (b. 1350, bez br., 9.1.1514).

nedalekih gradova (Padova, Salò, Venezia). Zanimljivi su i brakovi koji se sklapaju između doseljenika s različitih dijelova istočnojadranske obale¹⁸.

Rodoslovlja obitelji pokazuju kako se kontinuitet održavanja svijesti o domovinskom podrijetlu može pratiti kroz najviše četiri pokoljenja. Prva i druga generacija useljenika dosljedno se, gotovo u svim primjerima, u izvorima bilježi oznakom grada ili kraja odakle su pristigli u Chioggiu. U trećoj generaciji taj je spomen mjestimičan, nerijetko u izvorima naveden tek posredno. Četvrta generacija useljenika već je u potpunosti stopljena s Chioggiom, ne osjeća gotovo nikakvu vezu s krajem svojih predaka te je njihovo označavanje u izvorima redovito bez pridjevaka i dodataka koji upućuju na njihovo slavensko podrijetlo. Iznimku čine obitelji kojima oznaka Schiavon prelazi u obiteljski pridjevak.

U oporukama se članovi najbliže rodbine spominju kao izvršitelji oporučiteljeve posljednje volje i kao glavni nasljednici cjelokupnih dobara¹⁹. Stoga se, osim članova najuže rodbine, dio oporuke odnosi i na oporučiteljevu braću i sestre, rođake, nećake te unuke odnosno potomke treće generacije useljenika. U krug najbližih uključuju se i usvojena djeca²⁰, ali i potomci iz oporučiteljevih izvanbračnih veza²¹. Naposljetku, oporučitelji se prisjećaju i djece za koju uslijed dugogodišnje odvojenosti iz raznih razloga (najčešće potpadanje u osmanlijsko ropstvo) nisu već godinama ništa čuli, te im ostavljaju, ukoliko im se pronađe trag i sazna da su na životu, dio svojih dobara²².

Najveći dio legata odnosi se na oporučiteljeve bližnje koji obitavaju u Chioggii, a tek manji dio, za našu temu posebno zanimljivih, namijenjen je članovima obitelji koji su trajno ostali u domovini. Tako Anzola Schiavona, udovica Petra Nordio, spominje sina Matiju koji obitava u Rovinju te mu ostavlja dva dukata, a Juraj Fabris pok. Ivana s Hvara, privremeni stanovnik Chioggie, ostavlja svu svoju imovinu na Hvaru bratu Nikoli i njegovu sinu Ivanu. Spomenuti vojnik Rafael Barbić iz Luštice iscrpno spominje i opisuje svoje zemljišne posjede (vinogradi, oranice, maslinici) i kuće u rodnom kraju, stečen nasljeđivanjem pokojnog mu djeda Marka Lukina iz Luštice. Rečene kuće i dio zemljišnih čestica ostavlja rođacima Nikoli pok. Stjepana i Marku pok. Tripuna, obojici iz roda Tripković²³. Najbolji je primjer ostavština supružnika Zagarzanić. U svojoj oporuci Katarina spominje djecu rođenu u prvom braku s zadarskim časnikom Antonijom Sarpinom. Kćeri Margareti ostavlja manju kuću u Zadru u kojoj trenutno stanuje, dok kćeri Franceskini, udanoj u Zadru za časnika Grgura Gamba, namjenjuje samo velik prsten. Trećoj kćeri, također zvanj Franceskina, koja je još neudana i živi s majkom u Chioggii, ostavlja drugu kućicu u Zadru te dio nakita (prstenje, narukvice, ogrlice, naušnice). Nećakinji Gentilli Gandolfino, također stanovnici Zadra, ostavlja šest prstenova ukrašenih dragim

¹⁸ Katarina iz Istre supruga je Pasqualina iz Skadra; Lucija Rožić iz Zadra udala se za Jurja iz Nina; Zadranka Katarina Pančić za bokeljskog časnika Petra Zagarzanića; Angela pok. Jurja Dalmatina za Vicenza iz Skadra, a mletački časnik Marko Alešić suprug je trogirске plemkinje Adrije Kažotić (ASV, NT, b. 1324, br. 28, 9.4.1768; b. 1368, br. 1, 18.2.1782; b. 1353, reg. I, br. 58, 24.4.1530; b. 1288, br. 18, 11.10.1712; b. 1351, reg. I, br. 50, 18.8.1570).

¹⁹ Zanimljiv je oporučni navod Bokelja Rafaela Barbića iz Luštice, vojnika u hrvatskoj postrojbi kapetana Andrije Medina. Rafael nije oženjen, ali spominje buduću suprugu (*promessa sposa*) Francescu Coppi iz Verone, kojoj podijeljuje polovicu prihoda koje je stekao u poslovima (*compagnia*) s časnikom Jurjem Paštrovićem. Svoju izabranicu, koja mu je tek trebala postati suprugom, moli da nikada ne zaboravi dar koji joj uoči svoje smrti ostavlja (ASV, NT, b. 1429, reg. I, br. 13, 10.2.1749).

²⁰ Ivan pok. Luke s Hvara ostavlja kao miraz usvojenoj kćeri Franceskini 100 malih libara, krevet i nešto odjeće. Tri godine kasnije Ivanova udovica Donata ostavlja joj sva svoja dobra (ASV, NT, b. 1339, br. 128, 8.4.1500; *ibid.*, br. 192 7.12.1503). Magdalena pok. Marka iz Zadra, udovica Jakova Gallo iz Chioggie nema izravnih potomaka te sva dobra ostavlja usvojenom sinu Petru (b. 1350, br. 47, 9.6.1508).

²¹ Dubrovački graditelj brodova Antonio Camupho novčanim legatima obdaruje nezakonite kćeri Rosu i Pelegrinu. Pri imenovanju glavnih nasljednika ravnopravno su zastupljeni svi potomci, kako iz legalne bračne veze tako i nezakonite kćeri (ASV, NT, b. 1352, reg. III, 11.12.1528).

²² Tako Marija udovica Matije s Krka spominje u dodatku oporuke sina Pasquala za kojega ne zna da li je živ, jer je već 16 ili 17 godina u osmanlijskom zarobljeništvu. Ukoliko se ipak, nakon svih ovih godina, oslobodi ropstva, Marija mu dodjeljuje dio imovine koju je u glavnom dijelu oporuke namijenila nećaku Lovri (ASV, NT, b. 1306, reg. III, br. 27, 7.1.1587).

²³ ASV, NT, b. 1429, reg. I, br. 13, 10.2.1749; b. 1394, br. 7, 5.8.1671; b. 1302, reg. II, br. 156, 24.6.1742.

kamenjem, koji su nekada pripadali pokojnoj Katarininoj majci. Neke Katarinine legatke spominje godinu dana kasnije u svojoj oporuci i njezin suprug Petar. Ističući kako posljednju želju supruge treba svakako ispuniti, Petar još jednom spominje ostavštine Gentilli Gandolino, kao i legatke upućene Katarininim kćerima iz prvog braka. Nakon podmirivanje ostalih legata, Petar ostatak novca namjenjuje pastorki Margareti, tada udanoj za kapetana Daba u Zadru, dok kćerki Katarini, supruzi Petra Tarinovića, ostavlja dijamantni prsten. Zanimljivi su i legati koje Petar upućuje rođaku Vuinu Zagarzaniću, također časniku u mletačkoj vojsci te nećaku Ivanu. Riječ je uglavnom o vojničkoj opremi (mač, puška, pištolj) te odjeći (kabanice, ogrtači), također pripadajućem dijelu vojničkog habita, koja nosi tipična slavenska imena (*giacerna, schiavina*)²⁴.

U oporukama podatke o prijateljskim vezama i poznanstvima naših iseljenika u Chioggii zatječemo u navodima koji se odnose na svjedoke prilikom sastavljanja i potpisivanja oporuke, u oporučnom dijelu u kojem se imenuju izvršitelji (*comissari*) posljednje oporučiteljeve volje te u legatima izrečenim obitelji, rodbini i prijateljima. Najveći broj svjedoka nazočnih sastavljanju oporuka naših iseljenika potječe iz Chioggie, pri čemu je uglavnom riječ o stanovnicima istovjetnog društvenog statusa (pučani), podudarajućeg mjesta obitavanja i zanimanja (prvenstveno obrtnici zaposleni u chioggijskim škverovima). Zanimljive primjere skupnog navođenja niza naših iseljenika, okupljenih u svojstvu svjedoka, zatječemo u oporukama vojnika i časnika u Chioggii²⁵.

Iako su najčešći izvršitelji oporuka članovi doseljenikove obitelji ili najuže rodbine, katkada, napose u primjerima kada oporučitelj posljednje dane života dočekuje bez najbližih, tu ulogu dobivaju oporučiteljevi bliski prijatelji, poslovni sudrugovi i doseljenici istog domovinskog podrijetla. Tako su izvršitelji oporuke Petra Zagarzanića istaknuti plemići i vojni dužnosnici u mletačkoj vojsci Giovanni Pietro Pasqualino i Marco Loredan te Petrov prijatelj - mletački časnik Pavao Croia, dok je vojnik Ivan Antonio Bubić izvršitelj oporuke svog ratnog sudruga Marka Alešića²⁶. Sustanar i kolega u obavljanju drvodjelskih poslova u chioggijskim brodogradilištima - Splićanin Petar - osoba je najvećeg povjerenja Dubrovčanina Ivana pok. Rade; kalafat Nikola Šibenčanin jedini je izvršitelj posljednje volje Marije pok. Mihovila iz Albanije, dok je ista uloga u oporuci zagrebačkog doseljenika Stjepana pok. Tome povjerena Pasqualinu iz Skadra²⁷. Prijateljima - izvršiteljima oporuke, najčešće se u legatima prilikom raspodjele imovine ostavlja određena novčana svota ili nešto od pokretne imovine. Oporučitelji vojnici najčešće ostavljaju oružje ili dio vojne opreme, dok se ostalim prijateljima i poznanicima namjenjuje manja novčana svota ili poneki dio odjeće, namještaja ili nakita²⁸.

Tek je manji broj oporučitelja našega podrijetla imao dostatne imovne mogućnosti da u kući upošljava služinčad (*serva, massera*). Jednako tako, obrtnici i vlasnici manjih brodogradilišta samo su iznimno mogli zapošljavati nešto veći broj pomoćnog osoblja ili učenika (*šegrt*). Iznimka je dubrovački iseljenik i

²⁴ ASV, NT, b. 1288, br. 18, 21.10.1712; b. 1394, reg. V, br. 210, 24.3.1713.

²⁵ Prilikom sastavljanja oporuke vojnika Ivana Kovačića iz Novigrada nazočni su njegovi ratni suborci iz postrojbe kapetana Ivana Arnerića: Matija Duge iz Šibenika i Nikola Đurotić iz Senja, dok izradbi oporuke bokeljskog vojnika Rafaela Barbića nazoči "mnogo vojnika", od kojih se posebno spominju Božo Žeravica i Matija Tarabuković (ASV, NT, b. 1439, reg. I, br. 13, 10.2.1749; b. 1367, reg. I, br. 35, 11.8.1739.).

²⁶ ASV, NT, b. 1324, br. 28, 9.4.1768; b. 1394, reg. V, br. 210, 24.3.1713.

²⁷ ASV, NT, b. 1437, reg. II, br. 85, 22.10.1453; b. 1340, reg. II, br. 88, 9.1.1458; b. 1288, reg. II, br. 15, 18.7.1468.

²⁸ Petar Zagarzanić bogato dariva mletačke plemiće - izvršitelje oporuke, ostavljajući im sablje "damaskine", optočene zlatom i srebrom (ASV, NT, b. 1394, reg. V, br. 210, 24.3.1713). Sablju daruje svom kapetanu Andriji Medinu vojnik Rafael Barbić (b. 1429, reg. I, br. 13, 10.2.1749). Nasuprot tome, Maria Dalmata, udovica Nikole iz Senja, obdaruje sustanarku Lenu iz Dalmacije sa 2 haljine izradene od grubog sukna raše (b. 1339, br. 318, 3.4.1507).

brodograditelj Antonio Camupho, koji zapošljava nekoliko mladih učenika i pomoćnih radnika, od kojih je jedan podrijetlom iz Paštovića²⁹.

Vjerski život. Odnos prema crkvenim ustanovama u Chioggii i u domovini.

Vjerski život bitan je dio svakodnevice 15-18. st. Oporuke sadrže mnogo podataka o odnosu pojedinca prema vjerskim ustanovama i duhovnim osobama. Podaci iz oporuke, posebice legati, značajan su izvor i za proučavanje umjetničke baštine pojedinih vjerskih ustanova. Oporuke hrvatskih iseljenika u Chioggii u dijelovima koji se odnose na vjerske ustanove Chioggie, bitnije se ne razlikuju od oporuka drugih stanovnika. Najveći broj hrvatskih iseljenika u Chioggii izražava želju za sahranom u grobnicama franjevačke i dominikanske crkve³⁰. Ostale crkve i samostani spominju se znatno manje, u skladu s vezama koje je oporučitelj ostvarivao s njima (crkve s. Croce, s. Nicolò, s. Maria, s. Cattarina)³¹. Crkve u kojima oporučitelj određuje svoje posljednje počivalište najčešće su i mjesto koje odabire za držanje misa zadušnica u spomen na njega i njegove pretke. Uz već spomenute crkve, učestalošću spominjanja u oporukama ističe se i chioggijska stolnica s. Maria³². Podatak koji u oporukama najčešće slijedi jest imenovanje je jedne ili više bliskih i povjerljivih osoba, koje će nakon oporučiteljeve smrti za spas njegove duše posjetiti neko od hodočasničkih svetišta, najčešće mletačke crkve s. Lorenzo, s. Croce, s. Trinità te glasovitu chioggijsku zavjetnu crkvu Madonna della Navicella (Madonna della Marina). Spominje se češće i čuveno talijansko svetište Asiz, a rjeđe Loreto, Monte Ortono i Rim³³.

Legati namijenjeni crkvenim ustanovama sljedeći su značajan izvor. Vjerskim se ustanovama najčešće daruje novac koji se, prema oporučiteljevoj želji, može iskoristiti u različite svrhe (za gradnju i proširivanje crkve i samostana, izradbu oltara i oltarne pale, misnog ruha, kaleža, križa i drugih liturgijskih predmeta). Učestalošću spominjanja u oporukama hrvatskih iseljenika prednjače legati upućeni samostanima sv. Franje, sv. Dominika, sv. Križa te stolnoj crkvi sv. Marije. Najčešće se daruje manja svota, ali katkada, napose ukoliko oporučitelj nema nikoga od bližnjih, i cjelokupna imovina koja preostane nakon podmirivanja ostalih legata³⁴. Sadržajnošću i bogatstvom navoda prednjači oporuka kapetana

²⁹ ASV, NT, b. 1352, reg. III, 11.12.1528.

³⁰ Soror Lucia Galimbero tertii ordinis s. Domenici relicta Johannis Viti Zaratino: Cadaver vero meum volo sepelire ad s. Domenici (ASV, NT, b. 1350, bez br., 9.1.1514); Maria Dalmata relicta Nicolai da Segna: Corpus volo sepelire ad ecclesiam s. Domenici (b. 1339, br. 318, 3.4.1507); Maria relicta Simon de Gallo di Jadra: ... sepelire in monasterio s. Domenici de Clugia (b. 1457, reg. II, br. 112, 30.9.1429); Anzola Schiavona: ... sepolta nella chiesa de padri di s. Francesco (b. 1302, reg. II, br. 156, 24.6.1742); Padron Iseppo Schiavon: Corpo voglio esser sepolto nella chiesa de padri de s. Francesco dove riposono le ceneri di miei defunti (b. 1324, br. 33, 12.11.1768).

³¹ Iohannes Dalmata condam ser Luce da Lesina: Corpus volo sepelire in ecclesia s. Marie in sepultura scole s. Marie batutorum (ASV, NT, b. 1339, br. 128, 8.4.1500); Maria relicta Tomio Schiavon: Cadaver sia sepolto nella chiesa delli reverendi padri de s. Nicolò di questa città (b. 1448, reg. II, br. 112, 14.12.1765); Mattia Raduchia condam Antonio de Sebenico: Lasso alli reverendi monaci di s. Croce lire tredesi per conto della mia sepoltura, li quali me accetarano perche io voglio esser sepolto in ditto monasterio per mezzo l'altare de Madonna s. Justina (b. 1351, reg. II, br. 104, 20.5.1575); Jacoba olim uxor Pietro Schiavono de Jadra: Corpus meus volo tumulari in ecclesia s. Cattarine de Clodia (b. 1298, reg. I, br. 16, 23.6.1530).

³² Zuane Covacich da Novegradi: Voglio una messa all'altare di s. Antonio in duomo (ASV, NT, b. 1367, reg. I, br. 35, 11.8.1739); Margareta de Ragusi condam Nicolai: Item lasso al capitolo de s. Maria de Chiozza che la metti vesperi di morti (b. 1437, reg. II, br. 81, 1.6.1453); Ana fiola condam Radi Schiavoni de Cattaro: Item voglio esser annotata nelli aniversarii de morti nel capitolo del duomo de Chiozza (b. 1318, reg. II, br. 78, 17.9.1554).

³³ Marietta condam Simon da Zara: ... et mandar una persona de bene et de bona fame alla Trinità, alla Croce, a s. Lorenzo et alla Madonna della Marina per tuor quelle sante indulgenzie per l'anima mia (ASV, NT, b. 1450, reg. II, br. 92, 15.7.1600); Valeria consorte Zuane da Zara: ... et mandar ad Asisi, alla Madonna, a s. Trinità et a s. Lorenzo et di lumi disse le messe della Madonna et di s. Gregorio (b. 1352, br. 133, 17.10.1619); Iohannes Dalmata condam ser Luca de Lesina: Item volo mitti ad s. Mariam de Loreto et s. Mariam de Monte Ortono per anima mea (b. 1339, br. 128, 8.4.1500); Antonia consorte Antonio Schiavon: Lasso sia mandato a Roma e Asisi a prender quelle sante indulgenzie per l'anima mia (b. 1377, reg. II, br. 51, 20.8.1699).

³⁴ Margareta de Ragusi condam Nicolai: Monasterii s. Domenigo, s. Nicolò, s. Cattarina, s. Francesco e s. Zuane dimitto per fabrica lire 10 di piccolo per anima mia (ASV, NT, b. 1437, reg. II, br. 81, 1.6.1453); Maria Dalmata relicta Nicolai da Segna: Residuum omnium bonorum dimitto fratribus s. Domenici per l'anima mia (b.

Petra Zagarzanića: on tvrdi kako “na početku i prije svega želi kazati da je oduvijek bio i živio kao dobar kršćanin katolik te stoga kao takav želi i umrijeti”. Takvog navoda nema u drugim oporukama, jer se za većinu oporučitelja podrazumijeva da su katoličke vjere. Činjenica da Petar to gorljivo ističe dovodi u sumnju istinitost navoda. Može se pretpostaviti, ali i ne s punom sigurnošću tvrditi, da je Zagarzanić podrijetlom pravoslavne vjere te da je kasnije, stupivši u mletačku vojnu službu, primio katoličanstvo. S druge strane, Zagarzanić živi u vrijeme jakih nastojanja Rimske crkve na crkvenom ujedinjenju s pravoslavljem. Matično Zagarzanićevo područje (Boka, Paštrovići i susjedna područja Crne Gore) predstavljaju tada uporišnu točku djelovanja katoličkih misionara te nije isključeno da je ovaj mletački vojnik bokeljskog podrijetla jedan od rijetkih primjera uspješnog širenja ideje crkvene unije. Valja spomenuti oporučne navode koji se odnose na crkvene ustanove Chioggie. Spominjući zavjetnu crkvicu chioggijskih pomoraca i ribara Madonna della Navicella, smještenu izvan gradskih zidina, Petar joj namjenjuje 50 dukata za gradnju mramornog oltara posvećenog sv. Antunu. Crkvi ss. Anna e Gaetano, sagrađenoj u predjelu Canal di Valle, ostavlja jednaku svotu za gradnju oltara posvećenog Gospi od Krunice. Ispod pala obaju oltara mora se, kao trajni spomen na darovnicu, ispisati njegovo ime. Posljednji navod koji se odnosi na crkve u Chioggii i Mlecima ujedno je i najvažniji i odnosi se na čuveni mletački samostan s Zaccaria kojem Zagarzanić ostavlja sav imetak koji preostane nakon podmirivanja ostalih legata izrečenih u oporuci³⁵.

Naši iseljenici obdaruju oporučnim legatima i mnoge bratovštine u Chioggii, u čemu prednjače tada raširene i u Chioggii iznimno cijenjene bratovštine bičevalaca (flagelanata) posvećene sv. Križu, sv. Mariji i sv. Spasu. Nešto se češće obdaruju bratovštine Presvetog Tijela Kristovog i Presvetog Trojstva, dok se bratimske udruge posvećene sv. Blažu, sv. Nikoli, sv. Antonu, sv. Vicenzu i sv. Petru Mučeniku spominju mnogo rjeđe³⁶. Dio legata naših iseljenika upućen je hospitalu namijenjenom siromašnim i nezbrinutim žiteljima Chioggie (uz samostan sv. Križa) te zalagaonici za pružanje povoljnih zajmova ugroženijem dijelu pučanstva (Monte di pietà)³⁷.

U oporukama naših iseljenika duhovne osobe u Chioggii spominju se kao izvršitelji ili svjedoci prilikom sastavljanja oporuka odnosno kao obdarenici prilikom podjele imovine. Chioggijski svećenici i redovnici također su spomenuti u navodima u kojima oporučitelj izriče želju za držanjem određenog broja misa za spas duše i u spomen na pretke. U svojstvu izvršitelja oporuka navode se

1339, br. 318, 3.4.1507); Zorzi Fabris condam Zuane de Lesina: Resto de tutti beni lasso monasterio s. Nicolò agustiniani di Chiozza (b. 1394, br. 7, 5.8.1671); Maria condam Georgii Schiavonis: Residuum bonorum dimitto ecclesie s. Marie de Navicella super litus Clugie (b. 1383, reg. I, br. 66, 4.8.1516); Iohannes condam Radi de Ragusio: Residuum volo feci unum calice argentei valoris ducatum 15 qui remanet in ecclesia s. Francisci de Clugia (b. 1288, reg. II, br. 15, 18.7.1468).

³⁵ Di altri cecchini 100 voglio che siano fatti due altari cioè uno di s. Antonio con cecchini 50 nella chiesa della Beata Vergine di questa città di marina e l'altro con altri cecchini 50 nella Beata Vergine Rosario nella chiesa di ss. Anna e Gaetano nel Canal di Valle distretto di questa città con il mio nome sotto le pale di cadauno di essi miei altari e cioè per la mia divotione. Herede universario lasso monasterio s. Zaccaria di Venezia (ASV, NT, b. 1394, reg. V, br. 210, 24.3.1713). U radovima povjesničara umjetnosti koji su istraživali kulturnu baštinu Chioggie ne nalazimo spomen oltarnih pala koje odgovaraju opisu Zagarzanićeve oporuke. Moguće je, međutim da su slike uostinu postojale, te da su nakon pregradnje odnosno ukinuća crkava (Madonna della Navicella), netragom nestale ili premještene.

³⁶ Iohannes Dalmata condam ser Luce de Lesina: Item dimitto scole s. Francisci libras 5. Item scole s. Marie batutorum libras 12. Item s. Rochi libras 20. Item Corporis Christi, s. Blasi, s. Iohannis, s. Antonii e s. Nicolai libras 20 parvorum per cadauna scola (ASV, NT, b. 1339, br. 128, 8.4.1500); Soror Lucia Galimberto tertii ordinis s. Dominici relicta ser Iohannis Viti Zaratino: Item dimitto scole batutorum s. Crucis de Clugia ducatum unum ut frater ipsius teneat portare et sotrare dictum meum cadaver ad sepultura. Item dimitto scole s. Petri Martiris et s. Vicentii de Clugie ducato mezzo pro quolibet per anima mea (b. 1350, bez br., 9.1.1514).

³⁷ Antonius condam Nicolai Camphi de Ragusio: Item voglio sia dato a s. Nicolo, a s. Monte di Pietà et a hospedal della Croce de questa città ducatum unum per cadauno (ASV, NT, b. 1444, bez br., 26.8.1540); Antonia consorte di Antonio Schiavon: Lasso ducati doi a poveri infermi della città (b. 1377, reg. II, br. 51, 20.8.1699); Cattarina consorte Damian de Cattaro: Residuum bonorum dispensavi aliquid pauperibus doncellas per eas maridare (b. 1343, reg. IV, br. 253, 4.2.1526).

predstojnici vjerskih ustanova (primjerice prior dominikanskog reda, predstavnici bratovštine Presvetog Trojstva, zastupnici nekih samostana)³⁸, te katkada i duhovne osobe s kojima je oporučitelj u rodbinskoj vezi³⁹.

Podatak koji susrećemo u pastoranoj vizitaciji chioggijskog biskupa Giovannija Negri iz 1574. godine svjedoči i o nešto mračnijoj strani vjerske svakodnevice naših iseljenika. Djelujući u vrijeme pokušaja prodora protestantizma na područje Veneta, biskup Negri pozabavio se optužbama protiv nekoliko žitelja Chioggie, mahom okrivljenih za privrženost sljedbi Martina Luthera. Među optuženima je i Antonia Girovega, supruga Dalmatinca Alfonsa zvanog Gladijator, koju su iskazi brojnih svjedoka teretili za korištenje magije i zastranjivanja u vjeri⁴⁰.

Najveći dio oporučnih navoda hrvatskih iseljenika upućenih vjerskim ustanovama odnosi se na grad Chioggiu. Manji dio oporučitelja, napose onih koji su u Chioggii useljenici prve generacije, nikada u potpunosti ne prekida veze sa starim krajem te se tamošnjih vjerskih ustanova prisjeća prigodom izricanja posljednje želje. O tome najbolje svjedoči nekoliko oporuka Hrvata u Chioggii. Tako, imenujući glavnim izvršiteljima oporuke kotorskog biskupa i zastupnike kotorske stolnice sv. Tripuna, vojnik Rafael Barbić iz Luštice ostavlja rečenim izvršiteljima i crkvi 30 cekina i 20 lira, stečenih trgovačkim poslovanjem s nekim žiteljima Luštice. Ukoliko predstavnici kotorske stolnice ne žele prihvatiti dužnost izvršitelja oporuke, novčana ostavština, ali i obveze koje joj pripadaju, prenose se na predstavnike crkve Bl. Djevice Marije od Otoka, smještene na kotorskom području u blizini naselja Krtole⁴¹.

Nevelik je, ali također sadržajan, navod Marije - udovice Šimuna de Gallo iz Zadra. Izražavajući želju da se nakon njezine smrti održi misa u dominikanskom samostanu u Zadru te da se za to utroši osam dukata, Marija ostavlja rečenom samostanu neki umjetnički predmet (nečitak navod)⁴².

Slično kao i u primjeru određivanja legata chioggijskim vjerskim ustanovama, oporuka Petra Zagaranića daje podatke o crkvama i samostanima na istočnojadranskoj obali i u unutrašnjosti. Spominjući najprije crkvene ustanove grada Zadra, Petar se prisjeća crkve sv. Šimuna te joj ostavlja 50 dukata uz uvjet da se načini oltar na kojem će se na podnožju pale napisati njegovo ime. Za zadarske siromahe i njihov hospital ostavlja značajnu svotu od 100 cekina, koji će se uložiti u siguran posjed i od dobiti plaćati mise zadušnice. Još jednom spominjući crkvu sv. Šimuna u Zadru, Petar navodi i tamošnje crkve sv. Franje, Gospe od Kaštela i sv. Ilije (pravoslavna) te im ostavlja oko 100 dukata za držanje misa zadušnica⁴³. Navodi koji potom sljede zaslužuju posebnu pažnju. Petar određuje da se proda sva roba, posude, pokućstvo i vojnički pribor koji preostane nakon podmirivanja legata te od dobivenog prihoda pošalje po 20 dukata za mise u samostanima Uspenja Bogorodice u Pivi i Trebinju. Oba navedena samostana poznata su pravoslavna svetišta u Crnoj Gori odnosno Hercegovini i imali su važnu ulogu u djelovanju obnovljene Pečke patrijaršije. Zajedno s nizom tada obnovljenih ili tek osnovanih samostana na tom prostoru (Dubočica, Mostaći, Dobrićevo, Kosijerevo, Zavala i dr.), pivski i trebinjski samostan bili važna uporišta za pravoslavizaciju katoličkog življa. U vrijeme kada

³⁸ Izvršitelji oporuke Lucije Galimberto, udovice Zadrana Ivana Vitovog, su predstavnici dominikanskog samostana u Chioggi (ASV, NT, b. 1350, bez br., 9.1.1514); zastupnici tamošnje bratovštine Presvetog Trojstva izvršitelji su Ivanu Kovačiću iz Novigrada (b. 1367, reg. I, br. 35, 11.8.1739), a prior i kaptol augustinskog samostana sv. Nikole osobe su od najvećeg povjerenja Hvaranina Jurja Fabrisa (b. 1394, br. 7, 5.8.1671).

³⁹ Izvršitelj oporuke i glavni nasljednik sveukupnih dobara Antonija Schiavona je svećenik Bortolo pok. Augustina, njegov nećak (ASV, NT, b. 1448, reg. I, br. 42, 28.11.1755). U istovjetnoj ulozi jedinog izvršitelja oporuke i nasljednika sveukupnih dobara Divicije pok. Zanetta iz Kopra je njezin sin - svećenik Jakov (b. 1437, reg. I, br. 7, 15.1.1438).

⁴⁰ D. De'Antoni, *Processi per stregoneria e magia a Chiozza nel XVI secolo*, pos. otisak iz Ricerche di storia sociale e religiosa, br. 4, Roma 1973, str. 190.

⁴¹ ASV, NT, b. 1429, reg. I, br. 13, 10.2.1749.

⁴² ASV, NT, b. 1457, reg. II, br. 112, 30.9.1429.

⁴³ ASV, NT, b. 1394, reg. V, br. 210, 24.3.1713.

je Zagarzanić živio, samostani na tom prostoru našli su se na udaru snažnih osmanlijskih napada. Istovremeno je katolička crkva pojačavala nastojanja oko unijačenja, koje, uslijed jakog utjecaja patrijaršije i njezine povezanosti s osmanlijskim vlastima, nije imalo mnogo izgleda. Teško je odgovoriti na pitanje da li je u Zagarzanićevu slučaju riječ o iskrenom obraćeniku na katolicizam, jednom od rijetkih s kojima je katolička propaganda uspjela privremeno polučiti pozitivne rezultate. Ili je, u trenucima ogorčenih bojeva za konačno istjerivanje Osmanlija, kršćanska solidarnost sviju strana bila pitanje od presudnog značaja za sve pripadnike "skjavonske zemlje", kako su širok prostor istočnojadranske obale i unutrašnjosti običavali nazivati zapadni, prvenstveno mletački izvori. Svaka od navedenih pretpostavki ima poneki dokaz u oporuci, ali nijednu od njih nije moguće u cijelosti prihvatiti.

Ekonomske mogućnosti i oblici poslovanja doseljenika

Najveći dio hrvatskih iseljenika u Chioggii pripada srednjem i nižem društvenom sloju (pučani), čija se egzistencija zasniva na obavljanju različitih obrtničkih i pomorskih zanimanja. Iz prosjeka se izdvaja tek manji dio, prije svega uvijek traženi i visoko cijenjeni graditelji brodova (kalafati), privremeno nastanjeni kapetani i vlasnici brodova te časnici u vojnoj službi. Oporuke hrvatskih iseljenika, prije svega popis njihove imovine te količina i vrijednost legata koji raspodjeljuju, svjedoče o njihovu imovnom statusu, gospodarskim mogućnostima i poslovnim aktivnostima ostvarenim u novoj sredini, ali i o vezama s poslovnim sudrugovima iz domovine. Od pokretne imovine, najčešće se nabraja namještaj, odjeća, obuća i nakit⁴⁴. Pritom su posebno iscrpni u nabranjanju i opisu imovine hrvatski vojnici i časnici u Chioggii, što predstavlja zanimljivo svjedočanstvo o onodobnoj vojničkoj opremi i oružju, koja se nerijetko navodi slavenskim imenom⁴⁵.

Samo manji broj iseljenika spominje nekretnine u Chioggii i rodnom kraju. Najčešće je riječ o kućama i stanovima namijenjenim nekom od najbližih članova obitelji, te, kada je riječ o brodograditeljima, o vlastitim škverovima i pogonima za gradnju brodova⁴⁶. Nekolicina doseljenika, mahom pripadnika prve generacije iseljenika, posjeduje (kao nasljedstvo roditelja) nekretnine u kraju iz kojega su iselili. Tako je spomenuta Katarina Zagarzanić vlasnica dvije kuće u Zadru, koje prepušta kćerima iz prvog braka, dok je vojnik Rafael Barbić posjednik zemljišnih posjeda i kuća u rodnoj mu Luštici⁴⁷.

Novčanim i kreditnim poslovanjem bavio se manji, mahom imućniji dio iseljenika. U oporuci Petra Zagarzanića postoje potvrde o njegovom trgovačkom i novčarskom poslovanju s različitim osobama iz Chioggie i Mletaka. Prihode stečene ulaganjem u trgovinu (oko 300 cekina) uglavnom ostavlja za podmirivanje

⁴⁴ Inventar dobara Helene supruge Benedikta iz Senja: una pelizza media vita, una vestura de panno nigro media vita, unum fustagnum album, una traversa nuova, due traverse medie vite, duas camisas novas (ASV, NT, b. 1384, reg. III, br. 186, 28.7.1523). Posebno je opsežan inventar dobara padrona Iseppa Schiavona u kojem se iscrpno navodi njegova imovina u odjeći i pokućstvu te zbirka od oko 100 slika (ASV, NT, b. 1324, br. 33, 12.11.1768).

⁴⁵ Petar Zagarzanić navodi svoje puške, pištolje, sablje i dijelove vojničkog habita, kao i manji dio pokretnih dobara koja se nalaze u Zadru. Opsežan inventar donosi i oporuka Rafaela Barbića u kojoj se navode pojedini dijelovi vojničke opreme, često označeni slavenskim imenom (cabanizza, schiavina, giacerma itd.).

⁴⁶ Franjo Istranin spominje svoju kuću u Chioggii i ostavlja je svojim unukama (ASV, NT, b. 1351, reg. I, br. 50, 18.8.1570); nećaku Pasqualinu namjenjuje kuću u predjelu sv. Trojstva Lucija Galimberto, udovica Ivana Vitovog iz Zadra (b. 1343, reg. III, br. 167, 18.2.1517); veliku kuću na gradskom trgu posjeduje Magdalena pok. Marka iz Zadra i ostavlja je bratovštini bičevalaca sv. Križa (b. 1350, br. 47, 9.6.1508); Dubrovčanin Antonio Camupho imućan je vlasnik škvera i kuće uzduž chioggianskog kanala Vendramin (b. 1352, reg. III, bez br., 11.12.1528); Perina udovica Grgura Radnića iz Šibenika posjeduje uz kanal Vena kuću i malen vrt te ga ostavlja nećakinji Paoli (b. 1350, br. 73, 12.1.1525); kuću u četvrti Nordio ostavlja Damjanu iz Kotora supruga Katarina (b. 1343, reg. IV, br. 253, 4.2.1526).

⁴⁷ ASV, NT, b. 1288, br. 18, 21.10.1712; b. 1429, reg. I, br. 13, 10.2.1749.

legata crkvenim ustanovama u Chioggii i u domovini⁴⁸. Znatnu svotu (preko 500 dukata), vjerojatno stečenu trgovačko-kreditnim poslovanjem s Mlecima, posjeduje hvarski poduzetnik Juraj Fabris, privremeno nastanjen u Chioggii⁴⁹. U popisu imovine padrona Iseppa Schiavona sadržano je i nekoliko računskih knjižica (*libretti di affitanza*) u kojima je naveden popis osoba s kojima je padron ugovarao najam svoga ili drugih brodova za trgovačka putovanja Sredozemljem. Ugovore je uglavnom sklapao s drugim padronima brodova, mahom chioggianskim poduzetnicima iz obitelji Sambo, Perini i Pagano. Osim knjižica o najmu brodova, Iseppo Schiavon posjeduje i uredno vođene spise o podjeli imovine unutar obitelji, vlasničkom pravu na očinsku kuću i posjede te kopije oporuka predaka⁵⁰.

Manja novčana potraživanja i oblike kreditnog poslovanja zatječemo i kod srednje imućnog dijela hrvatskih iseljenika u Chioggii. Tako Ivan pok. Rade iz Dubrovnika potražuje skromne svote od četiri dukata od majstora Leonarda Scalamanzo iz Mletaka te 16 libara od Nikole iz Herceg-Novog, također mletačkog žitelja i službenika tamošnjeg državnog ureda. Zagrepčanin Stjepan pok. Tome zvan Gallus potražuje od izvršitelja svoje oporuke, Chioggianina Nikole Pagana 20 dukata, dok mu je majstor Pasqualin iz albanskog grada Skadra, također izvršitelj njegove posljednje volje, dužan 11 dukata, od kojih će se, kada ih dužnici vrate, održati mise zadušnice. Na kraju oporuke Rade pok. Božidara Sclavona posebna je bilješka s listom njegovih dugova i potraživanja od osoba s kojima je obavljao određene obrtničke poslove: škrinjar Antonio Padoanus dužan mu je 10 libara, Daniel Privato, stanovnik Pirana 5 libara te Ivan Blancho iz Chioggie 4 libre i 7 malih solida⁵¹. Zadarska doseljenica Marija pok. Šimuna Gallo spominje u oporuci novčani iznos dobiven zalaganjem: kod ser Petra iz Mletaka založila je posude u vrijednosti 1 dukata, a kod Lucije Mareza haljinu, također procijenjenu na svega 1 dukat. Dugove spominje i Valerija Nordio, supruga kalafata Ivana iz Zadra te nasljednicima ostavlja u obvezu da podmire dugove koje je nakon smrti supruga načinila u radnji (*botegga*) rođaka Nikole Malog (Nicolo Piccolo)⁵². Brojna kreditna i novčana poslovanja, kao i trgovački pothvati osvarivali su se zajedničkim ulaganjem s poduzetnicima istovjetnog domovinskog podrijetla. Petar Zagarzanić imao kredit kod nekog trgovca u Zadru u iznosu od 116 dukata, dok je vojnik Ivan Kovačić iz Novigrada poslovao sa svojim kapetanom Ivanom Arnerićem. Treći vojnik, Bokelj Rafael Barbić, navodi listu osoba s kojima je poslovao i ostao dužan manje iznose: Marku Uzza 84 lire, Zuanu Poppo 26,10 lira, Matiji Palombo 19,10 lira, Ivanu Tomiću 16,10 lira, Rafaelu Petrovom 10 lira te Stjepanu Tonkoviću 4 lire. Kao i Kovačić, i Barbić je manje poslove sklapao sa svojim ratnim kolegama podrijetlom s naše obale. S Jurjem Paštovićem, također časnikom u mletačkoj službi u Chioggii, imao je udio u nekim trgovčakim operacijama te je polovicu te dobiti oporučnim legatom namijenio zaručnici Francesci Coppi iz Verone⁵³.

Bilo je slučajeva da brodovlasnici i trgovci iz hrvatskih krajeva grade brodove u Chioggii i u Mlecima, u brodogradilištima čiji su vlasnici neki puta i hrvatski iseljenici. Bilježi se tako ugovor sklopljen u Chioggii 23.12.1558. između chioggianskih brodograditelja braće Alessandra i Oliviera Polo s Matejom pok. Mateja s Krka o gradnji trgovačkog broda (*marcilijane*) čije se mjere iscrpno pojašnjavaju pojedinim točkama ugovora. Brod će se graditi do Uzašašća 1559. godine za ukupnu cijenu od 105 dukata od kojih graditelji kao predujam odmah

⁴⁸ ASV, NT, b. 1394, reg. V, br. 210, 24.3.1713.

⁴⁹ ASV, NT, b. 1394, br. 7, 5.8.1671.

⁵⁰ ASV, NT, b. 1324, br. 33, 12.11.1768.

⁵¹ ASV, NT, b. 1310, br. 55, 17.5.1476; b. 1288, reg. II, br. 15, 18.7.1468; b. 1437, reg. II, br. 85, 22.10.1453.

⁵² ASV, NT, b. 1456, reg. IV, br. 301, 18.8.1619; b. 1457, reg. II, br. 112, 30.9.1429.

⁵³ ASV, NT, b. 1429, reg. I, br. 13, 10.2.1749; b. 1367, reg. I, br. 35, 11.8.1739; b. 1394, reg. V, br. 210, 24.3.1713.

dobivaju 22. Iz posljednjih godina 18. stoljeća sačuvano je nekoliko ugovora o gradnji brodova za kapetane i padrone s dubrovačkog područja. Godine 1793. chioggianski protomajstor hrvatskog podrijetla Innocenzo Schiavon, vlasnik škvera u kanalu Lombardo, sagradio je 2 broda. Prvi ("La Belle Rosa") je kupio dubrovački kapetan Ivan Golubović, a drugi ("s. Basilio in Grandes") Peraštanin Vicko Sirović. Tri godine kasnije Dubrovčanin Stjepan Kačić kupuje brigantin "Gioventù commerciante", vlasništvo chioggianskog graditelja Angela Grassi⁵⁴. Isti brodograditelj sklopio je te godine (1796) ugovor o gradnji broda s pelješkim kapetanom Matejem Fiskovićem. Ugovor je ozakonio tadašnji dubrovački konzul u Mlecima Petar Franjo Lukić. Rok izradbe broda je 3 mjeseca, a sveukupna svota iznosi znatnih 5.700 dukata od kojih se kao predujam graditeljima odmah isplaćuje 1.500⁵⁵.

Iseljavanje i djelovanje iseljenika s hrvatskih prostora u Chioggiu sastavni je dio hrvatsko-talijanskih veza i prožimanja tijekom više stoljeća zajedničkog razvoja i upućenosti između dvije jadranske obale. Proučavanje nazočnosti Hrvata u Chioggii zasniva se na obradi i raščlambi istovjetne arhivske građe (bilježnički spisi, oporuke), koju smo koristili i u istraživanju hrvatske prisutnosti u Mlecima. Pokazala se znatna podudarnost u osnovnim vidovima hrvatsko-mletačkih i hrvatsko-chioggijskih veza. Intenzitet useljavanja u Chioggiu, jednako kao i u Mletke, najizrazitiji je u vrijeme pogoršane vojno-političke situacije na hrvatskim prostorima (osmanlijski prodori). S obzirom na podrijetlo iseljenika, primjetno prednjače stanovnici glavnog mletačkog grada na našoj obali (Zadar), ali i nekih drugih, mahom razvijenijih i većih dalmatinskih središta (Hvar, Dubrovnik, Boka). Zanimanja naših iseljenika u Chioggii uglavnom se podudaraju s djelatnostima koje obavljaju Hrvati u Mlecima, ali i drugim obalnim gradovima zapadne jadranske obale (pomorstvo, ribarstvo, obrt). Društvena struktura i status, gospodarske mogućnosti i imovno stanje Hrvata u Chioggii također se najvećim dijelom uklapa u opću predodžbu o hrvatskom iseljeniku prošlih stoljeća. Najčešće je riječ o srednje i sitno imućnim pućanima, skromnih gospodarskih mogućnosti i ograničenih dometa poslovanja. Ipak, zahvaljujući traženosti i cijenjenosti hrvatskih majstora u brojnim chioggijskim škverovima, bilo je dosta naših brodograditelja (kalafata), ali i pomorskih djelatnika (padrona i kapetana brodova), čiji je imovni status i društveni ugled bitno odskake od prosjeka. Svijest o povezanosti s domovinom moguće je pratiti najdalje do četvrte generacije useljenika. Pokoljenja rođena i odrasla u Chioggii gube svaku vezu s krajem svojih pređa, te se u izvorima spomen o njihovu davnom podrijetlu očuvao samo u primjeru obiteljskog pridjevka Schiavon - i danas prisutnog u Mlecima i na otocima mletačke lagune. Kada je riječ o pripadnicima prve i druge generacije, njihova veza sa starim krajem vidljiva je i potkrijepljena izvorima. Ona se održavala rijetkim kontaktima i sjećanjima na obitelj, rodbinu i prijatelje ostale u domovini, ali i kroz spomen i obdarivanje uglednih vjerskih ustanova u gradovima iz kojih su potekli ili tijekom života (prije odlaska u Chioggiu), održavali veze. Hrvatski iseljenici u Chioggii segment su povijesti ovoga grada i otoka o kojem u tamošnjoj historiografiji gotovo i nema spomena. Izvori koje sam barem djelomično pokušala obraditi svjedoče da je hrvatska zajednica na ovom otoku mletačke lagune bila brojna, ali i da je imala važnu društvenu (napose vojnu) ulogu. Prošlost Hrvata u Chioggii i

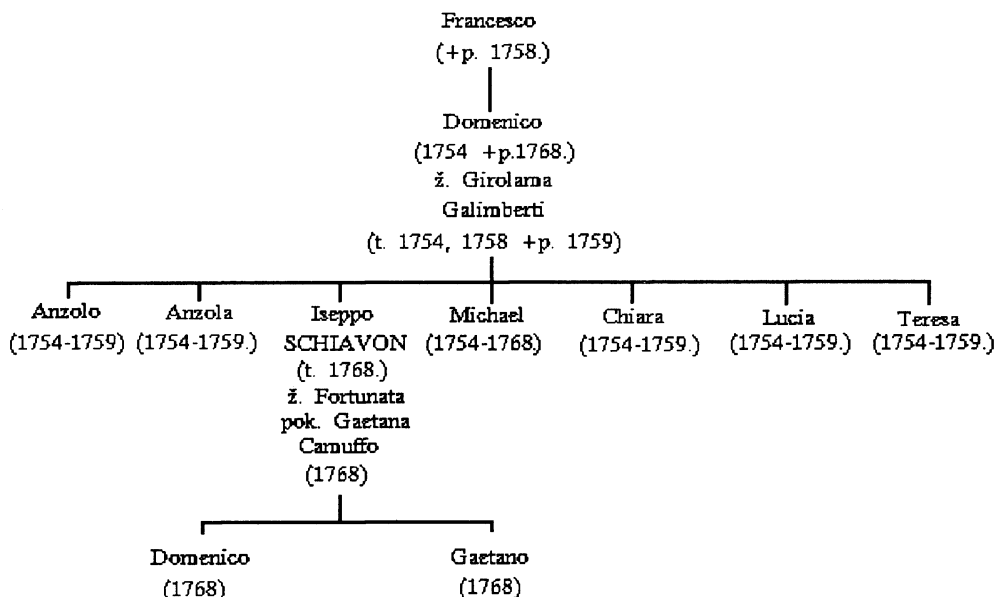
⁵⁴ V. Ivančević, *Un contratto per la costruzione d'un bastimento raguseo a Chioggia nell'anno 1796*, Bollettino dell'Atlante linguistico mediterraneo, sv. 2-3, Roma-bari 1960-1961, str. 181-183.

⁵⁵ V. Ivančević, nav. dj., str. 183-191. Isti tekst gotovo je u potpunosti preuzeo D. Memo, nav. dj., sv. II (I legni), Chioggia 1985, str. 91-99.

Mlecima, ali i ostalim dijelovima Apeninskog poluotoka, zajednička je povijest obaju naroda susjednih jadranskih obala.

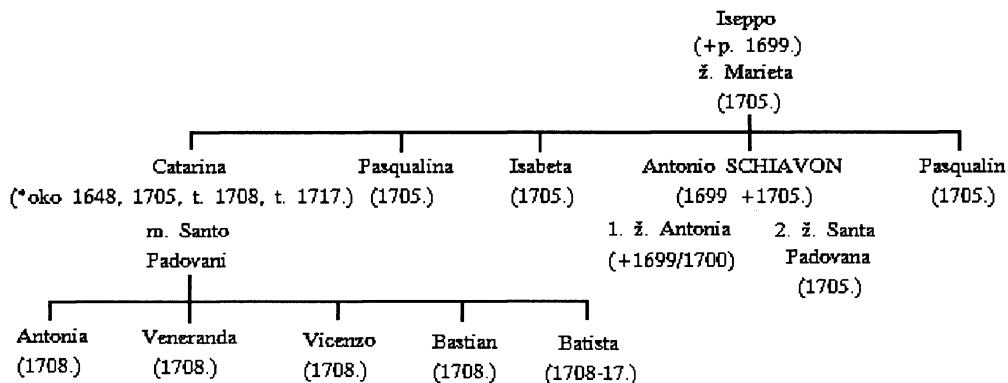
Prilog 1:

RODOSLOVLJE OBITELJI SCHIAVON I.

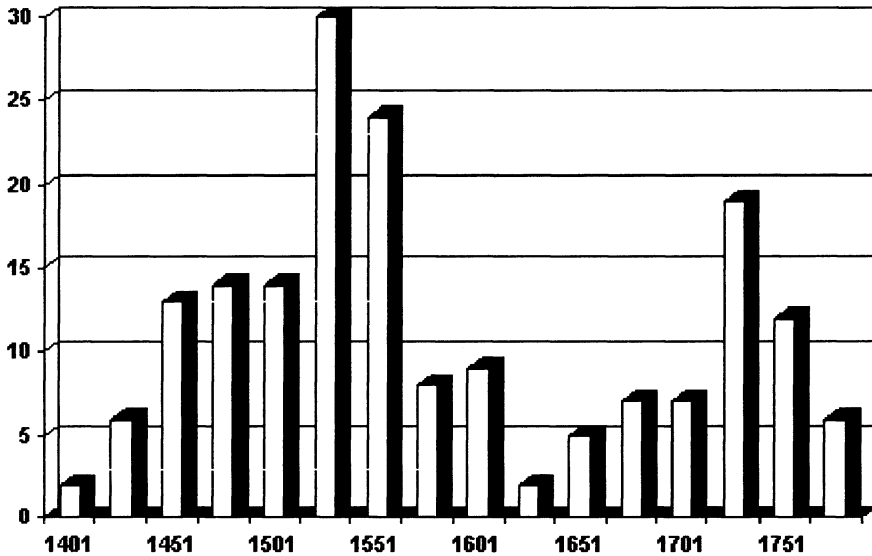

Prilog 2:

RODOSLOVLJE OBITELJI SCHIAVON II.

Broj Hrvata u Chioggii prema oporukama 1401-1785

Riassunto

I Croati a Chioggia (dal '400 al '700)

Continuando le ricerche sui rapporti e sui legami tra le due coste dell'Adriatico durante i secoli scorsi - i cui risultati sono stati pubblicati in precedenza - in base alle fonti conservate presso l'Archivio di Stato di Venezia (fondo Notarile testamenti) in questo saggio viene riportata l'intensità d'emigrazione, la presenza e l'attività degli emigrati croati a Chioggia durante l'arco di tempo che va dal '400 al '700. Viene rilevato il periodo più frequente della loro presenza nelle fonti, la provenienza (la regione e la città da cui emigrano), la professione, il luogo d'abitazione, la famiglia, le relazioni di parentela e d'amicizia, le conoscenze, il rapporto con le istituzioni ecclesiastiche a Chioggia e in Patria, la posizione sociale e la possibilità economiche. Particolare attenzione viene dedicata alle relazioni e ai contatti tra immigrati da diverse regioni della costa croata, come pure alle relazioni di alcuni di essi con la Patria.

Traduzione di Marino Manin

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY

INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

28

ZAGREB

1995.

Izdavač: **ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU**

REDAKCIJA:

Branka BOBAN, Neven BUDAK, Mirjana GROSS, Franko MIROŠEVIĆ,
Štefica POPOVIĆ, Nikša STANČIĆ, Božena VRANJEŠ-ŠOLJAN

UREDNIČKI KOLEGIJ:

Ivo GOLDSTEIN, Dragutin PAVLIČEVIĆ, Mario STRECHA

IZVRŠNI UREDNIK:

Mario STRECHA

Adresa uredništva: Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet
Zagreb, Krčka ul. 1

tel.: 385 01 519 044 fax: 385 01 513 834

Časopis izlazi jednom godišnje. Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo
znanosti i tehnologije Republike Hrvatske.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu fizičku i tehničku
kulturu SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis "Radovi" oslobo-
đen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Ministarstvu znanosti i tehnologije Republike
Hrvatske pod br. UP-547/2-84-1984.

ZA IZDAVAČA:
Ivo GOLDSTEIN

DESIGN NASLOVNICE:
Iva MAKVIĆ

**PRIJEVOD SAŽETAKA NA
NJEMAČKI JEZIK:**
Marina DENONA-KRSNIK

PRIPREMA ZA TISAK:
Hrvoje STANČIĆ

TISAK:
KRATIS
Vrapčanska 15, Zagreb

Tiskanje završeno u siječnju 1996. godine